

Memoires

1997-A

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Johannesburg	11
Amsterdam	28
Johannesburg	88
Amsterdam	125
Bijlagen	183
Register	345

In dit voorwoord wil ik kort terugblikken op de zaak van Willem Oltmans tegen de Staat der Nederlanden (ministerie van BZ) die ik midden jaren negentig als rechter in de Haagse rechtbank heb behandeld. In dat kader heb ik Oltmans tijdens relatief veel zittingen meegemaakt en heb ik hem ervaren als iemand die geneigd was grenzen op te zoeken. Tijdens die zittingen werden getuigen gehoord in het kader van een aan hem gegeven bewijsopdracht. Hij diende namelijk aan te tonen dat en hoeveel schade hij had geleden door het hierna vermelde onrechtmatig handelen van de Staat – meer in het bijzonder van toenmalig minister Luns van BZ – over een periode van een kleine dertig jaar, beginnend in 1963. Uit de dagboeken van Oltmans komt niet alleen duidelijk naar voren hoe intensief deze rechtszaak hem bezighield, maar ook hoe enorm vertakt deze zaak was en met hoeveel personen hij daarover contact heeft gehad. Voor een rechter is de preoccupatie met zo'n zaak een heel andere, hij of zij moet uit de veelheid van feiten de hoofdlijn proberen vast te houden. Zeker in zo'n zaak is een rechter een betrokken buitenstaander. Vergeleken met het enorm vele dat Oltmans over deze zaak heeft geschreven, hebben de navolgende observaties een zeer summier en enigszins afstandelijk karakter. Ik geef – na een korte inleiding over de inzet van de zaak – weer wat mij daarin speciaal is opgevallen.

In 1963 werd door Oltmans en de Staat een schikking bereikt, inhoudend dat BZ via een rondschrijven aan alle „posten” zou laten weten – kort gezegd – dat ook Oltmans in het vervolg in aanmerking diende te komen voor alle faciliteiten die aan te goeder naam en faam bekend staande Nederlandse journalisten werden geboden. Oltmans kon vervolgens echter jarenlang niet vaststellen dat het toegezegde rondschrijven voor hem ook maar enig positief effect had.

Begin jaren negentig kwam hij er via een WOB-verzoek evenwel achter dat de minister wel een circulaire met genoemde strekking had rondgestuurd, maar er kort daarna in een tweede circulaire aan alle posten „ter vermijding van misverstand” op had gewezen dat met „betrokkene” regelmatig problemen ontstonden. M.a.w. de

- minister achtte het niet verstandig dat de ambassades en andere posten aan Oltmans de genoemde faciliteiten zouden bieden: BZ zei „ja”, maar deed in feite „nee”. De rechtbank oordeelde in 1993 bij een tussenvonnis in een combinatie van drie rechters, waar ik deel van uitmaakte, dat Oltmans’ vordering *niet* was verjaard en dat dit gedrag van de minister en daarmee van de Staat onrechtmatig was en in feite viel aan te merken als bedrog. Aansluitend werd aan Oltmans de reeds genoemde bewijsopdracht gegeven.

De oorsprong van dit conflict was gelegen in het feit dat Oltmans in 1956 een interview had afgenomen van Soekarno. Daarmee had hij een uitdrukkelijke instructie van zijn werkgever om dat niet te doen genegeerd. Zijn werkgever was de uitgever van *De Telegraaf*, die zich met die instructie had geconformeerd aan een „order” van minister Luns. Ik heb begrepen dat dit interview wel is gepubliceerd, zij het niet in *De Telegraaf*, waar Oltmans werd ontslagen. Kennelijk was hij daarmee ook bij BZ, althans bij minister Luns, uit de gratie. Doordat hem na dat interview van Soekarno vanwege BZ als journalist niet meer de gebruikelijke faciliteiten werden geboden, begon hij in 1963 een kort geding tegen de Staat (ministerie van BZ) bij de Haagse rechtbank, wat echter niet tot een vonnis leidde, maar eindigde met de hierboven genoemde schikking.

De dertig jaar later gegeven bewijsopdracht aan Oltmans kende in feite twee componenten. In de eerste plaats moest komen vast te staan dat hij als gevolg van de tweede circulaire schade had geleden, bijvoorbeeld doordat hij minder opdrachten had gekregen en dus minder inkomsten had genoten of reputatieschade had geleden. Zo ja, dan diende er in de tweede plaats voldoende materiaal boven water te komen aan de hand waarvan die schade kon worden becijferd.

Tegen die achtergrond lag de eerste getuige die Oltmans voorbracht, niet bepaald voor de hand. Dat was oud-minister Ruud Lubbers, die in een voorwoord bij een boek van Oltmans over de onderhavige kwestie had geschreven dat hij, Lubbers, door lezing daarvan een beter inzicht had gekregen in deze „onverkwikkelijke affaire”. Op de vraag wat Lubbers met de aangehaalde woorden had bedoeld, kwam het m.i. te verwachten antwoord van de getuige dat hij dit had neergeschreven op basis van inlichtingen van zijn voorlichter (of woorden van gelijke strekking). Oltmans’ reden om deze getuige – en nog wel als eerste – voor te brengen was er in mijn perceptie dan ook niet zo zeer in gelegen om zijn scha-

de te bewijzen, maar in zijn strategie om een maximale publiciteit voor zijn zaak te creëren. Dat laatste was direct al goed gelukt, want om mij heen stonden circa vijftien journalisten met grote camera's om Lubbers in de getuigenstoel te fotograferen.

Die strategie was volgens mij eveneens heel duidelijk aanwezig toen Oltmans prinses Margriet als getuige voorbracht. Zij had tijdens een staatsbezoek aan Canada – als plaatsvervangster van koningin Beatrix – aan iemand gevraagd: Waarom mogen wij ook al weer niet van meneer Oltmans houden? Hoewel dit feit door de Staat werd erkend, wenste Oltmans de prinses toch als getuige te horen. Overigens was de tweede circulaire van Luns toen kennelijk reeds in zoverre uitgewerkt dat Oltmans bij dat staatsbezoek als journalist was toegelaten.

In feite voerde hij een strijd op twee fronten: in de rechtszaal en in de publiciteit. Hoewel het gelijktijdig voeren van een oorlog op twee fronten in militair opzicht riskant kan zijn, heeft deze strategie voor Oltmans uiteindelijk (zeer) goed uitgepakt en wel aldus. In een later stadium was er sprake van dat prins Bernhard en – naar ik meen – ook eventueel koningin Beatrix als getuige zouden worden opgeroepen (daargelaten of dit ten aanzien van de koningin juridisch mogelijk zou zijn geweest). Ik kan niet met zekerheid zeggen of dit er uiteindelijk toe heeft geleid dat Oltmans en de Staat in overleg met de advocaat van het Koninklijk Huis de zaak bij de rechtbank hebben beëindigd en de kwestie van de schadevergoeding aan arbiters hebben voorgelegd, maar ik vermoed het wel. Dat leidde tot een m.i. zeer hoge vergoeding voor Oltmans van – naar ik meen – f 16 miljoen (bruto). Opmerkelijk is dat arbiter Dolman destijds heeft geweigerd het arbitrale vonnis te ondertekenen.

Ik sluit af met nog enkele opmerkingen over de behandeling van de zaak. De opstelling van de partijen en advocaten over en weer was niet bepaald welwillend: er werden talloze debatjes van formele aard gevoerd die bij een wat welwillender opstelling achterwege zouden zijn gebleven. Oltmans zelf kon ook flink van leer trekken, bijvoorbeeld tegen de getuige Max van der Stoel: „hij liegt”. Aan de andere kant was bepaald niet oninteressant dat er diverse missies van BZ uit de periode 1970-1990 voorbijkwamen waaraan Oltmans had geparticipeerd. Hij wilde aantonen dat hij daarbij was achtergesteld ten opzichte van andere journalisten. Ook kwam aan de orde het incident betreffende Klaas de Jonge, die zijn toevlucht had gezocht in de Nederlandse ambassade in

- Zuid-Afrika, waar Oltmans in 1986 naartoe emigreerde en waar hij een aantal jaren later weer werd uitgezet. Bij de behandeling werd voorts niet voorbijgegaan aan de politiek van Luns inzake Nieuw-Guinea. Een voormalig Indonesisch diplomaat gaf als zijn indruk dat het motief van Luns om Nederlands Nieuw-Guinea te behouden erin was gelegen dat het kon dienen als springplank voor de R.K. missie naar Zuidoost Azië. Naast het horen van getuigen over deze en andere aangelegenheden c.q. incidenten, dienden er ook over interessante juridische vragen te worden beslist, zoals of prinses Margriet kon worden verplicht om te getuigen naar aanleiding van een aangelegenheid waarbij zij optrad als plaatsvervangster van de koningin, die immuniteit geniet ten aanzien van die verplichting. Kortom, het was alles bijeen een zeer interessante, kleurrijke zaak, die mij ook nu – na ruim twintig jaar – nog regelmatig voor de geest komt.

Mr. Bart Punt.

1 januari 1997

09:00 uur, Hillbrow

Wat een nacht. Ik ga eerst naar bed.

15:00 uur

Het was een slagveld vannacht in Hillbrow. Op Pretoria Street, Kotze Street en Caroline Street gooiden de nieuwe zwarte bewoners van Hillbrow van alles van de daken en uit appartementen de straat op. Zakken huisvuil, flessen, meubilair, alles werd naar voorbijgangers en passerende auto's gegooid. „The rainbow nation joins the world,” zei Peter. Toen ik in 1986 hier kwam wonen, was iets dergelijks ondenkbaar. Iedereen ging uit zijn dak. Tegenover ons ligt Parktown, overwegend blank, waar het volkomen rustig was. Broer Hendrik zei het altijd al dat zwarten in de basis destructief zijn. Edwin noemt het de „necklace mentality”.

Ben naar Club 58 gegaan, die nu overwegend zwart en gekleurd is. Aanschouwde de horde die daar bezig was. Ik deed gauw oordopjes in vanwege de krankzinnige muziek. Er waren jongens bezig oogdruppels in de drank van andere bezoekers te doen.¹ Dat is Peter ook eens overkomen, hij werd er toen helemaal gek van. Er was een zwarte jongen met een Javaans gezicht, die me meetroonde, en zijn kleren begon uit te trekken en een condoom te voorschijn haalde. Niet in een miljoen jaren dus. Een Indiase jongen trakteerde me op een *love bite* in mijn nek. Uiteindelijk heb ik me samen met een jonge boetse², in leren vest, afgetrokken, waarna hij zei: „Happy new year!” Peter en ik spraken veel, ook na het middageten. Edwin en Peter gingen winkelen en twee nieuwe flessen whisky stonden weer gereed, als altijd. Edwin suggereerde dat ik mijn *Memoires* zou afsluiten met een foto van mijn penis, of een naaktfoto van mezelf als ik 85 ben. De dagboeken gaan tenslotte over bloot-

- 1 Redactie: Dit waren oogdruppels aangelengd met rohypnol en alcohol, of soms met GHB. Het verlamt de gebuiker, dan wel het slachtoffer, en maakt handelingsonbekwaam.
- 2 Redactie: een homoseksueel met een stoer, fors postuur. Zie ook: Arendo Joustra, *Homo-erotisch woordenboek*, Thomas Rap, Amsterdam, 1998.

geven, meende hij. Ik begrijp zijn achterliggende gedachte, maar ik vind mijn hersenen op sterk water passender.

Mangosuthu Buthelezi heeft zich voor de zoveelste keer beklagd dat de door het ANC gedomineerde regering, waar hij deel van uitmaakt, steeds meer de bevoegdheden van de provincies inperkt en naar een eenheidsstaat toewerkt. Hij noemde de communistische partij „een lintworm” in de buik van het ANC.³

Ik lees de kerstrede van Beatrix. Gezeik in de ruimte. Lange reeks open deuren. Het wordt steeds erger. Ze lijkt bang om in 1997 haar ouders te verliezen.

„Het Westen moet haar universele illusies opgeven,” zegt Samuel Huntington van Harvard. Zijn nieuwe boek *Clash of Civilisations* lijkt bittere noodzaak.⁴

Vic Vernède vroeg me voor vanavond. Ik heb ja gezegd, maar Peter maakt mijn favoriete pasta. Moet ik Vic nu afbellen? Ik accepteerde maar, zodat ik niet weer naar Club 58 zou gaan.

Het is vreemd om hier weer te zijn, tien jaar nadat ik hier kwam.

Ik was moe en wilde vroeg slapen. Peter kwam even praten. Ik sprak met hem in bed. Hij is scherp als altijd, ook al zijn de twee flessen whisky nu al weer verdwenen. Ik begrijp het niet, maar er is niets wat ik kan doen.

Hij wees erop dat ook het afgelopen jaar 250 blanke boeren en hun vrouwen waren vermoord. „Niemand praat er meer over. Het staat alleen nog in *The Citizen*,” zei hij. Hij wees ook op het enorm hoge aantal vermoorde politiemannen. Peter en Edwin gaan uit. Dan kan ik nog wel naar Vic gaan.

Vic nam me eerst mee naar zijn dochter Martina en haar man, die net zo vreemd en onaangepast is als Martina. Het was eigenlijk vervelend. Het eten laat op de avond bij Margriet en Vic was wel gezellig, maar wel zeer *à l'improviste*. We spraken over „de rode knop” naar aanleiding van het boek *The End of Sukarno*, van John Hughes, wat hij aan het lezen was.⁵ Ik belde Landman bij Vic, rond zeven uur, maar kreeg hem niet te pakken. Ik ga niet op de bonnefooi naar Pretoria, dus ik zal morgen nog eens proberen hem te bereiken, evenals Buthelezi, Viljoen en Groenewald.

3 *The Citizen*, 31 december 1996.

4 Samuel Huntington, *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.

5 John Hughes, *The End of Sukarno: A Coup That Misfired: A Purge That Ran Wild*. David McKay Co. Philadelphia, 1967.